

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет міжнародних відносин, політології і соціології
Кафедра міжнародних відносин

Силабус курсу
«Геополітика»

Обсяг	кредитів – 5, годин – 150
Семестр, навчання	рік 2-й рік, 2-й семестр
Дні, час, місце	Французький б-р, 24/26, за розкладом
Викладач (-і)	Покась Михайло Сергійович, к. іст. н., доцент
Контактний телефон	-
E-mail	mike-pokas@onu.edu.ua
Робоче місце	Кафедра міжнародних відносин, к. 32, Французький б-р, 24/26
Консультації	<i>Очні консультації:</i> Французький б-р, 24/26, к. 32, щотижнево за розкладом.

КОМУНІКАЦІЯ

Комунікація зі здобувачами буде здійснюватися через вказаний e-mail та очні зустрічі на консультаціях.

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Предмет вивчення дисципліни

Взаємовідносини між геополітичними суб'єктами при вирішенні світових і регіональних проблем (з урахуванням впливу всіх видів простору).

Мета курсу - розширити і закріпити набуті знання з міжнародної політики через введення нового підходу – аналізу світового політичного процесу крізь призму геополітики та геостратегії

Завдання курсу: оволодіти понятійним апаратом та інструментарієм геополітичного та геостратегічного аналізу, засвоїти основні класичні та сучасні концепції геополітики, закріпити та розширити отримані раніше знання з аналізу міжнародної політики, навчитися виявляти геополітичні інтереси та геостратегії головних суб'єктів світового процесу.

Здобувачі вивчають основні категоріальні елементи історії теорії міжнародних відносин, набувають навичок з сприйняття та наукового аналізу світових подій з точки зору взаємодії внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів за участю основних акторів міжнародних відносин, поглиблюють своє розуміння подальшої сфери спеціалізації.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин. (PH01)

- Вести фахову дискусію із проблем міжнародних відносин, міжнародних комунікацій, регіональних студій, зовнішньої політичної діяльності, аргументувати свою позицію, поважати опонентів і їхню точку зору (PH13).

ОПИС КУРСУ

Форми і методи навчання

Курс буде викладений у формі лекцій (40 год.) та практичних (20 год.), організації самостійної роботи студентів (90 год.).

Методи навчання під час викладання дисципліни: розвиток робочих компетенцій (соціальний інтелект, міжкультурна компетентність, трансдисциплінарність) шляхом роботи в групах та дискусій під час семінарів, роботи в групах та участі в обговоренні, публічних усних доповідях, написанні есе, підготовки презентації.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи геополітики та геостратегії.

Тема 1. Міжнародна політика та геополітика. Місце геополітики та геостратегії в структурі світового політичного процесу.

Світовий політичний процес як предмет політичного аналізу. Особливості міжнародної політики. Місце геополітики та геостратегії у міжнародній політиці.

Тема 2. Геополітика як наукова дисципліна. Геополітика та геостратегія.

Поняття про геополітику. Різні підходи до розуміння сутності. Об'єкт геополітики. Конкретні об'єкти геополітичних досліджень. Предмет геополітики. Рівні геополітичних досліджень. Основні методи сучасної геополітики. Структура геополітики. Зовнішня та внутрішня геополітика. Загальні геополітичні дисципліни. «Галузеві» геополітичні дисципліни. Комплексні та прикладні геополітичні дисципліни. Міжпредметні зв'язки геополітики. Провідні функції геополітики. Геостратегія, як практичний напрям геополітики.

Тема 3. Основні категорії та закони геополітики.

Геополітичний простір, його сутність. Геополітичні поля. Ендемічне поле. Прикордонне поле. Перехресне поле. Тотальне поле. Геополітична опорна точка. Метаполе. Геополітичні відносини. Геополітичний баланс сил. Геополітичний контроль. Типи контролю над геопростором. Категорії геополітики: геополітична експансія, геополітичний конфлікт, геополітичне положення, геополітична могутність, геополітичні інтереси, геополітичний кодекс (код), геостратегія. Геополітична свідомість, її витоки. Геополітичні аспекти національної ідеї. Основні закони геополітики. Закон планетарного дуалізму — протистояння телурократії й таласократії. Дискусійність законів геополітики.

Тема 4. Розвиток геополітичних концепцій.

Основні підходи до періодизації розвитку геополітики. Геополітичні мотиви у працях вчених Давнього Сходу. Формування геополітичних ідей в античну епоху. Геополітичні погляди Аристотеля. Середньовічна геополітична думка. Вчення ІбнХальдуна. Географічний детермінізм як основа геополітичних ідей Нового часу. Погляди провідних європейських вчених Нового часу. Географічний детермінізм у російській науці. Зародження геополітики як науки. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля. Геополітичні погляди Р. Челлена. Концепція «Серединної Європи». Теорія «морської могутності» А. Мехена. Геополітична теорія Х. Дж. Маккіндера. «Хартленд». Французька школа «географії людини» П. В. де лаБлаша. Геополітична концепція Н. Спідмена. Геополітичні погляди К. Хаусхофера. Нацистська геополітика. Євразійство як геополітичне вчення. Ідеї провідних євразійців.

Тема 5. Сучасні геополітичні теорії і напрями досліджень.

Повоєнна європейська та американська геополітика. Провідні сучасні школи геополітичної думки. Атлантизм. Неоатлантизм. Уніполярна геополітична модель світу. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона. Поліцентризм — багатополарність світу. «Радикальна географія». Критика імперіалізму. «Континенталізм» в європейській геополітичній думці. «Нові права»: особливості геополітичних поглядів. Мондіалізм. Неомондіалізм: провідні концепції.

«Критична» геополітика: основні напрями досліджень. Мультикультуралізм. Прикладна геополітика. Неоевразійство. Провідні напрями неоевразійства. Геополітичні доктрини українських вчених та політиків. Основні геополітичні концепції в суспільно-політичній думці України.

Змістовий модуль 2. Геополітична організація світу.

Тема 6. Історичний розвиток геополітичної організації світу.

Перші держави на Близькому Сході, їх геополітична взаємодія. Держави Південної та Східної Азії. Геополітика Перської держави. Античні держави-поліси. Держава Александра Македонського як геополітичне утворення. Геополітика Римської держави; формування, розвиток і загибель імперії. Візантійська імперія. Геополітичні аспекти виникнення, розвитку і розпаду Арабського халіфату. Геополітика середньовічних європейських держав. Геопросторові політичні структури в середньовічній Америці. Геополітичні аспекти Великих географічних відкриттів. Вестфальська геополітична епоха. Геополітика Наполеона. Віденська геополітична епоха. Паризька геополітична епоха: проблеми виділення. Берлінська епоха. Перша світова війна. Версальсько-Вашингтонська епоха. Друга світова війна. Ялтинсько-Потсдамська епоха. Біполярний світ. Біловезька епоха. Нью-Йоркська епоха: дискусійність виділення.

Тема 7. Геополітична структура сучасного світу.

Світова територіальна організація політичної сфери суспільного життя. Геополітична структуризація світу. Геополітичні макрорегіони світу. Геополітичні регіони. Геополітичні субрегіони. Геополітичні «вісі», «полюси» («центри»). Біполярна геополітична модель світу після Другої світової війни. Сучасна глобалізація. Уявлення про уніполярний світ. «Новий світовий порядок». Багатополярна і багатоярусна геополітична модель сучасного світу. Геополітична взаємодія цивілізацій на міжнародній арені: спів-праця і конфлікти. Регіоналізація геополітичних процесів. Держави світу. Основні геополітичні порядки (рівні) держав світу. Гео економічна структура світу. Моделі «Північ–Південь», «Захід–Схід». Модель світу відповідно до теорії І. Валлерстайна. Великі гео економічні простори на Землі. Геополітика і Світовий океан. Державні території у Світовому океані. Території зі змішаним правовим режимом. Міжнародні території. Міжнародні протоки та канали. Геополітична та гео економічна ситуація в Арктиці. Геополітична ситуація в Антарктиці.

Тема 8. Геополітичні конфлікти в сучасному світі.

Геополітичний конфлікт, типи геополітичних конфліктів. Міжцивілізаційні конфлікти. Інформаційна геополітика. Геоінформаційні конфлікти. Інформаційні війни. Війна як інструмент геополітики в історії людства. Воєнно-політичний конфлікт: об'єкт, предмет, засоби, суб'єкти, типології воєнно-політичних конфліктів. Геополітичний аналіз воєнно-політичних конфліктів. Географія воєнно-політичних конфліктів у сучасному світі. Гео економічний конфлікт.

Тема 9. Геополітика та геостратегія держави.

Держава як основний елемент геополітичної структури світу. Геополітичне положення держави. Основні характеристики геополітичного положення держави. Державний геополітичний простір, його складові. Державні кордони, їх геополітичні функції. Внутрішньодержавна геополітична структура. Геополітичні регіони. Геополітичні аспекти регіональної політики. Геостратегія держави на міжнародній арені. Типи геостратегій. Основні види експансіоністської геостратегії. Геополітичні інтереси держави. Національні інтереси держави: проблеми визначення і реалізації. Захист «легітимних» геополітичних інтересів. Національна безпека держави, її складові. Геополітика держави як засіб забезпечення національної безпеки. Геополітичні коди (кодекси) у зовнішній політиці держав.

Змістовий модуль 3. Геополітика держав світу.

Тема 10. Геополітичні процеси на пострадянському просторі.

Характеристика геополітичної конструкції країн СНД. Особливість сучасної реалізації «національних інтересів» країн СНД. Пріоритетність геополітичних устремлень країн СНД - їх подібності та відмінності. Особливість геополітичних інтересів Білорусі в реалізованій зовнішній політиці. Геополітичний потенціал Білорусі і його специфіка. Сучасна геостратегія Російської Федерації у світі. Геоелектронічна стратегія. Воєнна доктрина. Політика забезпечення геостратегічного контролю над пострадянським геопростором. Взаємовідносини Росії з провідними країнами Європи: Німеччиною, Великою Британією, Францією, Італією. Геостратегія Росії щодо країн Центральної та Східної Європи. Геостратегія Росії щодо України. Геостратегічний вектор Росії на співпрацю з Китаєм, Японією, Південною Азією, Близьким Сходом, Африкою та Латинською Америкою.

Тема 11. Геополітика провідних європейських держав.

Геополітичні та геоелектронічні аспекти утворення і розвитку ЄОВС — ЄЕС — ЄС. Розширення ЄС на схід: геополітичні та геоелектронічні наслідки. Геополітичні перспективи подальшого розвитку ЄС. НАТО: геополітичні засади створення і розвитку. Трансформація НАТО. Геополітичне розширення НАТО, основні наслідки. Сучасна геостратегія НАТО. Геополітика Великої Британії в повоєнний період. Геостратегія Великої Британії часів М. Тетчер. Геополітика Великої Британії в Європі. Сучасна геостратегія Великої Британії. Геополітика повоєнної Франції. Геостратегія Франції на міжнародній арені при президенті Ш. де Голлі. Ядерний та космічний аспекти геополітики Франції. Геополітичні інтереси Франції в Африці. Сучасна геополітика Франції. Геополітика ФРН. Об'єднання двох Німеччин. Формування нової геополітичної моделі сучасної ФРН. Геостратегія об'єднаної Німеччини в Європі та світі. Геополітична ситуація в Середземномор'ї. Геополітика сучасної Італії в Європі. Геополітика Іспанії. Геополітична ситуація в Центральній Східній Європі. Сучасні геополітичні інтереси держав регіону.

Тема 12. Геополітика США в сучасному світовому процесі.

Історичний розвиток геополітики США. «Доктрина Монро». Геополітичне розширення США в XIX ст. Концепція «ізоляціонізму». Геополітика «великого кийка». Прояви інтервенціонізму в кінці XIX ст., під час Першої світової війни. Геополітика США напередодні та під час Другої світової війни. Геополітика США періоду «холодної війни». Доктрина Г. Трумена. Політика «стримування» СРСР. Геополітика «гнучкого реагування». Період «розрядки». «Ренесанс» «холодної війни». Геополітична перемога США. Неоатлантизм в теорії і зовнішній політиці США. Геополітична експансія США до басейну Перської затоки. Окупація Афганістану та Іраку. Роль США в НАТО. Геополітика США в Європі. Взаємовідносини США з провідними державами Західної Європи. Геостратегія США щодо сучасної Росії. Геостратегія США щодо КНР. Геополітика США стосовно Японії. Геостратегічний «Джакотський трикутник». Геостратегія США в Південно-Східній та Південній Азії. Стратегія США на Близькому Сході. Геополітичні інтереси США в Африці. Геополітика США щодо країн Північної та Тропічної Африки. Геостратегічна роль США в Америці. Геополітичні інтереси США в Латинській Америці.

Тема 13. Геополітика провідних держав Азії.

Геополітичне положення КНР. Геополітична ідея «Великого Китаю». Зростання геополітичної могутності КНР. Геополітичні і геоелектронічні аспекти взаємовідносин між КНР і США. Геополітична проблема Тайваню. Регіональна геополітика КНР. Японія як геостратегічний союзник США. Проблема «Північних територій». Взаємовідносини між Японією і Китаєм. Регіональна геополітика Японії. Геополітичні проблеми утворення незалежної Індії. Взаємовідносини між Індією і Пакистаном; лінія геополітичної напруги в Кашмірі. Відносини між Індією і

КНР. Геостратегія Індії в басейні Індійського океану. Геополітика сучасного Пакистану. Теорія ісламського світового порядку. Геополітичні проблеми взаємовідносин ісламського і західного світів. Арабські країни; спільні риси геополітики. Геополітична роль Саудівської Аравії. Гео економічний потенціал Ірану, його геополітика. Геополітика Туреччини, її роль у Чорноморському регіоні та на Близькому Сході. Геополітичні аспекти проблеми Кіпру.

Тема 14. Геополітична ситуація в Африці та Латинській Америці

Геополітичні процеси в Африці. Вплив західних держав на геополітичний і гео економічний простір Африки. Міжетнічні і міжрелігійні конфлікти на теренах Африки. Регіональна інтеграція. Арабські країни Північної Африки. Геополітична роль Єгипту. Магрибські країни: особливості геополітики і гео економіки. Геополітична ситуація в Західній Африці. Нігерія — провідний актор: зовнішня та внутрішня геополітика. Геополітична ситуація в Центральній Африці; проблеми врегулювання конфліктів. Геополітична ситуація в Східній Африці. Південна Африка — провідна країна континенту. Геополітика РПА. «Африканський ренесанс». Гегемоністський вплив США на геополітичний і гео економічний простір Латинської Америки: історія і сучасність. Інтеграційні процеси в Латинській Америці. Субрегіональні інтеграційні угруповання. Антиамериканські тенденції в геополітиці окремих держав Латинської Америки. Геополітика Куби та Венесуели. Геополітика Мексики; протиріччя між латиноамериканською солідарністю й економічною інтеграцією зі США. Геополітична і гео економічна роль Бразилії в Латинській Америці. Геостратегія Бразилії на міжнародній арені. Геополітика Аргентини. Геополітика та гео економіка Чилі.

Тема 15. Становлення сучасний стан геополітики в Україні.

Державна територія України, її кордони. Геополітичне положення України: глобальне, регіональне та локальне. Геополітичні аспекти розвитку України. Давньоруські князівства на теренах України. Експансія Великого князівства Литовського та Польського королівства. Річ Посполита. Українські землі у XVII—XVIII ст. Україна під владою Російської та Австро-Угорської імперій. Національно-визвольні змагання. Україна у складі Радянського Союзу. Незалежна Україна. Розвиток геополітичної думки в українській науці. Національні інтереси України, їх забезпечення. Забезпечення національної безпеки. Геополітична регіоналізація України. Внутрішня геополітика в Україні. Сучасна геостратегія України на міжнародній арені. «Західний» та «східний» вектори. Геостратегічний вектор на інтеграцію з ЄС. Основні проблеми практичної реалізації. Геостратегічний вектор на інтеграцію з НАТО; шляхи реалізації. Геополітика України щодо держав Центральної та Східної Європи. Геополітичні та гео економічні аспекти взаємовідносин України з Росією. Регіональна геополітична та гео економічна стратегія України: участь у СНД; розвиток співпраці в ГУАМ, ОЧЕС та інших структурах.

Перелік рекомендованої літератури

Основна

1. Вегеш М. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія» / М. Вегеш, М. Палінчак, В. Петрінко. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
2. Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
3. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 304 с.
4. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
5. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 344 с.
6. Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В. О. Геополітика : Підручник. К: МАУП, 2011. 296 с.
7. Ситник Г.П. Виклики національній безпеці у контексті формування нового світового порядку: курс лекцій / Г.П.Ситник. К: ТОВ САК Лтд., 2023. 103 с.

ОЦІНЮВАННЯ

Методи поточного контролю: усне опитування, оцінювання виконання індивідуальних завдань (рефератів), захист результатів індивідуальних завдань (рефератів).

Форми і методи підсумкового контролю: іспит.

Розподіл балів здобувачів вищої освіти.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний/періодичний контроль															Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2				Змістовий модуль 3				Змістовий модуль 4		
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	T 12	T 13	T 14	T 15	100
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	8	8	8	8	8	

Самостійна робота здобувачів

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Тема 1. Міжнародна політика та геополітика. Місце геополітики та геостратегії в структурі світового політичного процесу.	6
2	Тема 2. Геополітика як наукова дисципліна. Геополітика та геостратегія.	6
3	Тема 3. Основні категорії та закони геополітики.	6
4	Тема 4. Розвиток геополітичних концепцій.	6
5	Тема 5. Сучасні геополітичні теорії і напрями досліджень.	6
6	Тема 6. Історичний розвиток геополітичної організації світу.	6
7	Тема 7. Геополітична структура сучасного світу.	6
8	Тема 8. Геополітичні конфлікти в сучасному світі.	6
9	Тема 9. Геополітика та геостратегія держави.	6

10	Тема 10. Геополітичні процеси на пострадянському просторі.	6
11	Тема 11. Геополітика провідних європейських держав.	6
12	Тема 12. Геополітика США в сучасному світовому процесі.	6
13	Тема 13. Геополітика провідних держав Азії.	6
14	Тема 14. Геополітична ситуація в Африці та Латинській Америці.	6
15	Тема 15. Становлення та сучасний стан геополітики в Україні.	6
	<p><i>Обсяг реферату:</i> 15 сторінок.</p> <p><i>Характеристика змісту:</i> за змістом навчальної дисципліни.</p> <p><i>Вимоги до виконання та оцінювання:</i> основна мета роботи – глибоке вивчення важливих теоретичних або прикладних питань дисципліни за допомогою підготовки реферату (дослідження). Вельми важливим є формування таких умінь і навичок студента: самостійно формулювати проблему, визначати мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження; здійснювати пошук і відбір різноманітної інформації; обробляти та аналізувати інформацію; логічно і послідовно викладати результати аналізу, робити аргументовані висновки; правильно оформлювати науково-довідковий матеріал; публічно захищати виконану роботу. Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати для унаочнення і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати. Мінімальний обсяг використаних джерел – 15, при цьому матеріали, вилучені з Інтернету, можуть складати не більше третини номерів у списку джерел; більшість джерел повинні складати оприлюднені документи, статті та монографії. Для оформлення виносок у тексті й прикінцевого «Списку посилань» використовується стиль APA.</p>	

ПОЛІТИКА КУРСУ («правила гри»)

Політика щодо дедлайнів та перескладання: визначена розкладом занять та сесії.

Політика щодо академічної доброчесності: можуть відніматися бали за прояви академічної недоброчесності, аж до незадовільної оцінки та повторного вивчення дисципліни.

Політика щодо відвідування та запізень: відвідування лекцій є добровільним, але неприпустимі пропуски практичних без поважної причини, запізнення на заняття.

Мобільні пристрої: звук таких має бути вимкнено в аудиторії.

Поведінка в аудиторії: активна участь у лекціях заохочується додатковими балами.